

2021-ieji – Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metai

Kilnus Gegužių progimnazijos siekis puoselėti tautiškumą ir istorinę atmintį

Rugsėjo 20-ąją teko garbė dalyvauti Gegužių progimnazijoje vykusiame dailininko Andriaus Seselsko parodos „Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai atminti“ atidaryme. Vos pravėrusi mokyklos duris, stabtelėjau ne minutei ir ne dviem. Dėmesį prikaustė progimnazijos galerija „Erdvė“, o per patį parodos atidarymą nepakartojami momentiniai įspūdžiai lėkė vienas po kito, žadindami jausmus, mintis, prisiminimus... Labai daug naujų dalykų pamačiau ir sužinojau. Apmąstydamą tuos gražius potyrius, susiejau juos su turėtomis žiniomis. Mintimis staiga atsidūriau Skuodo krašte, kur gimiau, augau, dirbau...

Tautodailininko Jono Pušinsko skulptūra, skirta visai Lietuvai ir ypač Skuodo kraštui svarbių asmenybių, dviejų kaimynų – S. Daukanto ir J. A. Pabrėžos atminimui įamžinti.

Dr. J. Pabrėža įdėmiai apžiūri kiekvieną J. A. Pabrėžai skirtą A. Seselsko senovinę nuotrauką imituojančio kūrinio detalę. Gegužių progimnazijos archyvo nuotr.

Dail. A. Seselsko kūrinys, kuriame įkomponuotas J. A. Pabrėžos biustas. Gegužių progimnazijos archyvo nuotr.

Irena RAMANECKIENĖ

Kou sorėktavuoję ketorė žemaite?

Sugalvojo jie Šiauliuose – ant Žemaitijos ir Aukštaitijos rubežiaus pagarsinti Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos vardą. Sumanytojai keturi: Kretingos savivaldybės Kultūros ir sporto skyriaus vyr. specialistė Asta Pocienė, Šiaulių Gegužių progimnazijos direktorė Silvija Baranauskienė, kilusi iš Skuodo, dailininkas Andrius Seselskas (žemaitis kretingiškis, šiuo metu gyvenantis ir kuriantis Kelmėje) ir kalbininkas, žemaičių kalbos propaguotojas ir monografijos „Žemaičių kalba ir rašyba“ autorius dr. Juozas Pabrėža. Jų suokalbio rezultatas – 2021-09-20 Šiaulių Gegužių progimnazijoje nepaprastai iškilmingai atidaryta dailininko Andriaus Seselsko dailės darbų paroda „Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai atminti“.

Parodos organizatorius – Kretingos kultūros centras (atsakingas asmuo – A. Pocienė). Rėmėjai – LR Kultūros ministerija ir Kretingos kultūros centras. Darbai eksponuojami Gegužių progimnazijos galerijoje „Erdvė“.

Skulptūrinis duetas

Parodos Gegužių progimnazijoje atidarymo dieną ne sykį toptelėdavo mintis, primenantį

medžio meistro Jono Pušinsko sukurta kone keturių metrų aukščio medinė skulptūra, savo amžiumi dar labai jauną – atidengta ir Telšių vyskupo Algirdo Jurevičiaus pašventinta šiemet, liepos 26-ąją, per šv. Onos atlaidus Lenkimuose. Kur tie Lenkimai? Prie kelio Skuodas–Darbėnai, tik 17 km nuo rajono centro, pačioje sienos su Latvija pamiškėje.

Kaip matyti iš nuotraukos, ta trimatė dviejų asmenų figūrinė kompozicija skirta apžiūrėjimui iš visų pusių. Skulptūra ne veltui dvipusė. Iš vienos pusės įamžintas Simonas Daukantas (1793–1864), gimęs Lenkimų seniūnijos Kalvių kaime, o iš kitos pusės – Jurgis Pabrėža (1771–1849) iš tos pat

seniūnijos teritorijos Večių kaimo (2011 m. surašymo duomenimis, Večiuose buvo 7 gyventojai, o Kalviuose – 10).

Večių kaimas ribojosi su Kalviais. Nors Simonas buvo maždaug 22 metais jaunesnis už Jurgį, tačiau juos siejo ne tik artima kaimynystė, bet ir tai, kad abu siekė mokslo ir tapo iškiliais tautos šviestuliais. Jiedu nuoširdžiai kaimynavosi. Jurgis net savo maldose minėdavo Simoną.

Kas tas Jurgis Pabrėža?

Klausti, kas buvo Simonas Daukantas, kuo nusipelnė Lietuvai, nė nereikia. Visi jo – istoriko, rašytojo, švietėjo pavardę ir svarbą savo kraštui žino dar iš mokyklos laikų.

Gegužių progimnazijos muzikos mokytojas Arūnas Stankus (pirmas iš kairės) pučia dūdmaišį. Gegužių progimnazijos archyvo nuotr.

Kas kita, paminėjus Jurgį Pabrėžą! Aš pati Lenkimuose mokytojavau 14 metų ir per tą laiką tik kelis sykius girdėjau kaimo žmones tarpusavyje minint Jurgio Pabrėžos pavardę, nors Večiai – tik kokie 4 kilometrai nuo Lenkimų. Jokių renginių jo atminimui, kaip Simonui Daukantui, tarybiniais metais niekas neorganizavo, bibliotekose nė su žiburiu žinutės nerastum... Jokio kelio į asmenybės pažinimą ir atminimą nebuvo. Ilgam buvo juodon užmarštin nustumtas.

Taigi, kas tas Jurgis Pabrėža? Atsakymui pasirinkau Kretingos Jurgio Pabrėžos universitetinės gimnazijos moksleivės Gintarės Bumblytės sukurta eilėraščių:

MAŽAS DIDIS ŽMOGUS
Jurgis buvo mažas didis žmogus:
Universitete studijavo,
Raudėnuos kunigavo, pranciškonų ordinarin įstojo,
Gimnazijoje mokė lotynų kalbos, gamtos mokslų...
Išrašė žolynais rankraštį, publikuotą vėliau,
Surinko įvairių augalų rūšių herbariumą...
Pabrėžos garsus darbas – 166 puslapių geografijos vadovėlis, Ak, ar atmenat!?
Botanikos veikalui eksponatus keliaudams lasiojo,
Rinko žolėms vardus ir sudėjo į „Taislių auguminių“.
Ėjo iš Večių į Kretingą, daug kuo domėjos,
Žinot, ir žmones gydyt mokėjo,
Aš džiaugiuos, kad esu ten, kur lietuvių Da Vinčis gyveno.

Kodėl „lietuvių Da Vinčis“?

„Leonardas da Vinčis – italų renesanso tapytojas, architektas, meno teoretikas, inžinierius, išradėjas, filosofas. Tai viena iš plačiausiai žinomų istorinių asmenybių“, – rašoma Vikipedijoje.

Analogiškai galima apibūdinti ir žemaitį Jurgį Pabrėžą tiek pagal veiklos sričių gausą, tiek pagal nuopelnus savo kraštui.

Nukelta į 5 p.

2021-ieji – Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metai

Kilnus Gegužių progimnazijos siekis puoselėti tautiškumą ir istorinę atmintį

Atkelta iš 4 p.

LR Seimo nutarime „Dėl 2021 metų paskelbimo Lietuvos mokslininko, švietėjo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metais“ nurodo, kad 2021-aisiais „bus minimos mokslininko, botaniko, pedagogo, lietuvių kultūrinio sąjūdžio dalyvio, žemaičių raštijos veikėjo ir mokslo terminų kūrėjo, bibliofilo, kunigo pranciškono Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos 250 metų gimimo metinės“.

Toliau minėtame rašte pateikiami šie argumentai:

* paliko ryškų pėdsaką Lietuvos moksle – išleido pirmąjį lietuvišką geografijos vadovėlį, sukūrė ir pagrindė botanikos mokslo terminiją, sukūrė žemaičių kalbos gramatiką ir rašto sistemą, normino žemaičių tarmes ir kūrė bendrinę rašomąją žemaičių kalbą, išleido dvasinės literatūros ir pamokslų rinkinius, parašė medicinos veikalų;

* reikšmingai prisidėjo prie Lietuvos mokslo raidos, švietimo ir dvasinės kultūros puoselėjimo bei jo palikimo dabarties ir ateities kartoms.

Kodėl Jurgis ir dar Ambraziejus?

Tai nėra du šio Žemaitijos / Lietuvos šviesuolio krikšto vardai. Ambraziejus – jo, kaip kunigo pranciškono, vardas. Pedantiškai nevardijant biografinių datų, reikia pasakyti, kad Jurgis Pabrėža maždaug 1791–1794 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiojoje mokykloje (Vilniaus universitete) studijavo mediciną. 1794 m. dalyvavo Tado Kosciuškos sukilime. Po to į medicinos studijas Vilniaus universitete nebegrižo. Įstojo į Žemaičių kunigų

Parodos svečiai ir šeimininkė Silvija Baranauskienė (pirmoji iš dešinės), toliau stovi dr. S. Tumėnas, dr. J. Pabrėža, parodos autorius A. Seselskas ir parodos iniciatorė A. Pocienė. Gegužių progimnazijos archyvo nuotr.

seminariją Varniuose, 1796 m. išventintas kunigu.

Tai dar ne viskas. Jurgio dėdė buvo vienuolis pranciškonas. Pats Jurgis, mokydamasis Kretingoje, gerai pažinojo brolių vienuolių gyvenimą. Nieko nuostabaus, kad ir jį patį kamuodavo mintis stoti į vienuolyną. Tiek įkyri ji buvo, kad 1802 m., kunigaudamas Plungėje, net padarė pasižadėjimą: „Pašalinti norą stoti į vienuolyną. Visa tai – pagunda.“

Tačiau Dievo planui pasipriešinti neįmanoma. Užrašytas žmonių pasakojimas, kaip 1815 m. kun. J. Pabrėža, pakviestas pas ligonį, didelio potvynio metu su Švč. Sakramentu kėlėsi per Miniją. Smarki vandens srovė nutraukė lyną, o keltą su visais žmonėmis lyg šapelį ėmė blaškyti į visas puses. Kunigas J. Pabrėža šaukėsi šv. Antano pagalbos, pasižadėdamas – jeigu liks gyvas, įstoti į Kretingos pranciškonų vienuolyną. Keltas su visais keleiviais toli užuolankoje saugiai pasiekė krantą.

Maždaug po metų, tesėdamas pažadą, 45-erių metų kun. Jurgis Pabrėža įstojo į Kretingos pranciškonų (OFM) ordiną. Po metų iškilmingai davė amžinuosius įžadus. Gavo tėvo Ambraziejaus (Ambrozijaus) OFM vardą.

Gyvendamas vienuolyne, Ambraziejus OFM atsidėjo moksliniam darbui: homiletikai (rel. pamokslų teorijai, nagrinėjančiai pamokslų esmę, turinį, rengimą ir jų sakymą), botanikai, lituanistikai, pedagogikai, medicinai (archyvuose yra 17 rankraščių, kuriuose aprašė ligas, jų simptomus, gydymą) ir t. t. Mokėjo lotynų, graikų, lenkų, lietuvių, rusų, baltarusių ir vokiečių (šiek tiek) kalbas, skaitė daug įvairios literatūros ir užsirašinėjo svarbius patarimus iš kitų mokslininkų darbų, taip pat ir savo atradimus. Vienuolyne gyveno iki pat mirties. Nemažai kretingiškių lanko jo kapą ir meldžia užtarimo nuo ligų ir nelaimių.

Gaila, kad vienuolyne saugomi rankraščiai 1940 m. saugo-

miečių buvo suversti į sunkvežimius ir išvežti. Dalis pateko į bibliotekas, muziejus, dalis rankraščių ir herbarų dingo.

Įspūdžių fragmentai iš parodos atidarymo

Kodėl tik fragmentai? Todėl, kad neįmanoma detaliai nei regimojo grožio, nei vidinių išgyvenimo potyrių žodžiais atkurti.

Progimnazijos galerijon susirinkusius svečius, mokytojus ir šurmuliuojančius aštuntokus rimtam susikaupimui pakvietė sodrus ir labai melodingas rago skambesys, skelbiantis parodos atidarymo pradžią. Šiuo iš senovės laikų atėjusiu šaukiniu ne tik atkreiptas dėmesys į ceremonijos pradžią, bet kartu išreikštas jos šventiškumas ir ypatingas svečių ir kitų dalyvių pagerbimas.

Parodos atidarymo koncertinėje programoje II–V kl. progimnazijos moksleivių folkloro ansamblis „Gasūžis“ (aukštaičių tarmėje reiškia „takas, kelias“) giedojo sutartines. Ansambliciai (vadovai Rosita Kalinienė ir Arūnas Stankus) pūtė XVIII a., t. y. J. A. Pabrėžos laikais, rašytiniuose šaltiniuose pradėtas minėti stipraus, skardaus, tačiau neaštraus garso daudytes – beržo tošimi apvyniotus tiesius medinius iki 250 centimetrų ilgio ir 3–4 centimetrų skersmens vamzdžius.

O pats jų mokytojas Arūnas Stankus pūtė maišo pavidalo odines dumplės su dviem birbynėmis. Per pūtiklį iš plaučių varydamas į dumplės orą ir alkūne spaudydamas to maišo šonus, abiejų rankų pirštais dangstė melodinę birbynės skylutes. Tas keistuolis instrumentas – dūdmaišis.

Be galo malonu, kad šiais laikais, kai demonstratyviai bėgama kuo toliau nuo tautos tradicijų, kai atgalia koja į pasuolę paspiriama lietuviškai atliekama daina, Gegužių progimnazijoje gražiai ir sumaniai puoselėjama pagarba tautos paveldui. Juk daudytėmis būdavo pradedami iškilmingi liaudies muzikos koncertai, dainų šventės, kiti masiniai renginiai...

Parodos atidaryme šoko VI–VIII kl. tautinių šokių ansamblis „Juostinas“ (vadovė Daiva Virakienė). Nors tikrinis daiktavardis Juostinas – tai ir ežero, ir į Juostą įtekančio upelio Anykščių krašte vardai, tačiau jie kilę iš panašumo į austinį ar pintinį diržą, kurie mus pasiekė iš giles senovės. Tautinė juosta – neatsiejamas tautinio šokio kolektyvo atributas. Gegužių progimnazijos ansambliciai pagarbiai rankose laikė ir aukštyn kėlė tautines juostas – nerašytus protėvių laiškus mums apie papročius, tradicijas ir grožio sampratą; lietuvių tautos tapatumo ir išskirtinumo

iš kitų Europos ir pasaulio tautų ženklus. Visa progimnazijos galerijos erdvė nuo jų raudonavo. Žinia, raudona spalva – ne tik kančios, bet ir apsaugos savo kalbai bei tautos savitumui simbolis.

Koncertinė programa – dalyvių apranga ir laikysena, muzikos instrumentai ir atliekami kūriniai – labai delikatai puoselėjo mintį apie pedagogų pastangas tautiškumui bei pilietiškumui ugdyti, ko labai pasigendame šiandienos Lietuvoje.

Ar liko laiko oficialioms kalboms?

Kas be jų! Mintimis, įspūdziais dalytasi ir literatūrine kalba, ir žemaitiškai. Parodą Šiauliuose pristatė ne tik autorius A. Seselskas, bet ir jos kuratorė iš Kretingos Asta Pocienė, apie žymų žemaitį kalbėjo dr. Juozas Pabrėža bei mokyklos direktorė Silvija Baranauskienė. Visi jie – žemaičiai. Kalbėjo ir žiemgalis LR Seimo narys Stasys Tumėnas.

* „Norėjau įamžinti lietuviškuoju da Vinčiu vadinamo Jurgio Pabrėžos veiklų įvairovę, – sakė pieštuko virtuozas, dailininkas visuomenininkas, daugybės meninių iliustracijų autorius Andrius Seselskas ir tėsė: – Šie mano kūriniai – grafikos darbai. Jie atlikti pieštuku, visai nenaudojant trintuko, kuris, mano supratimu, reikalingas tik tada, kai galvoje trūksta įkvėpimo. Mano įkvėpimo šaltinis – prisiminimai iš praeities, istorijos, legendos, intriguojančios mintys Visa tai – mano darbų parašas, kitaip sakant, individualumas ir išskirtinumas iš kitų dailininkų kūrybos.“

Parodos autorius džiaugėsi ir dėkojo mokyklos direktorei, kad savo kūriniai gali eksponuoti jų mokykloje, kurioje nuo mažumės vaikui diegiama pagarba menui ir savo kultūrai. Juk mokant ir skatinant vaikus piešti, žadinamos jų kūrybinės galios. Svajonių, fantazijos ar realybės išsakymas pieštuku bei spalvomis verčia ugdytinius į pasaulį pažvelgti atidžiau, giliau, verčia kruopščiau apmąstyti gyvenimo savitumus.

Tos mintys – ne formalios parodos autoriaus nuostatos. Kelmiškiai Jurgita ir Andrius Seselskai seniai pažįstami šiauliečiams organizuojamais vaikų piešinių pieštuku konkursais, kuriuose norinčių dalyvauti kasmet daugėja.

* Dr. Juozas Pabrėža savo pasisakyme išskyrė tris svarbiausius Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos darbus: botanikos raštus, pamokslus ir žemaičių bendrinę rašomąją kalbą. Ir apgailestavo: „Jei laiku būtų buvę išspausdinti Jurgio Ambraziejaus raštai, galbūt žemaičių kalba būtų tapusi mūsų bendrine kalba.“

Nukelta į 9 p.

2021-ieji – Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metai

Atkelta iš 5 p.

Lingvistikos mokslų dr. J. Pabrėža sakėsi esąs pamaloningas, galėdamas nors kažkiek prisiliesti prie įžymiojo žemaičio 250 metų sukakties paminėjimo. Šiek tiek paatviravo apie sąsajas: „Pirmiausia, didžiuojuosi, kad nešioju šviesuolio pavardę. Ji dažnoka tik Skuodo ir Kretingos apylinkėse. Kilusi ne nuo žodžių „brėžti“, „pabrėžti“, o nuo vaistinio augalo, kuris taip ir vadinamas – „pabrėža“. Gražus sutapimas, žinant J. A. Pabrėžos nuopelnus botanikos mokslui! Pats Jurgis Pabrėža savo pavardę rašė su dviem aa – Paabrėža, taip išryškindamas kirčiuoto balsio – a – ilgumą.“

Dr. J. Pabrėža pagrįstai gali didžiuotis, kad jo gimtasis Skuodas yra vos per keliolika kilometrų nuo Večių kaimo ir kad jį su žemaičių Šventuoju sieja giminystės šaknys.

* Viešnia iš Kretingos A. Pocienė į parodą atvyko su neseniai jos ir Dalios Činkienės sudaryta knyga „Žemaičių šventasis. Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai – 250“.

Knygos iliustracijų autorius – A. Seselskas.

A. Pocienė būtų galėjusi daug kalbėti ir apie šiemet dailininko A. Seselsko ant Kretingos Jurgio Pabrėžos universitetinės gimnazijos holo sienos specifine pilka spalva nutapytą 3 x 4 m dydžio stilizuotą J. A. Pabrėžos portretą, primenantį senovinę nespaltvotą nuotrauką.

Be abejo, viešnia iš Kretingos būtų daug įdomaus papasakojusi ir apie Jurgio Pabrėžos universitetinės gimnazijos vidiniame kiemelyje šį pavasarį specialiai įrengtas lysves, kurioms apšontinti 18 augalų (9 vaistinius ir 9 dekoratyvinius / prieskoninius) šį pavasarį atvežė Klaipėdos universiteto (KU) Botanikos sodo koordinatorė, šiauliečiams gerai žinoma prof. Asta Klimienė su kolege Liuda Razmuviene. Padovanotieji augalai tiesiogiai susiję su J. A. Pabrėža.

* Parodos atidaryme kalbėjęs LR Seimo Kultūros komiteto ir Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos narys dr. Stasys Tumėnas pasidžiaugė, kad Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos

metus Lietuva mini prasmingai ir gražiai, ypač aktyvūs žymiosios asmenybės kraštiečiai. Štai parodą į Šiaulių Gegužių progimnazijos „Erdvių“ galeriją atvežė Kretingos savivaldybės vyriausioji specialistė Asta Pocienė – šios parodos sklaidos po visą Lietuvą iniciatorė.

S. Tumėnas kalbėjo: „Puiku, kad į Šiaulius atkeliavo kelmiškio Andriaus Seselsko piešinių paroda, skirta garsiojo žemaičio, daugabriaunės asmenybės (pranciškonas, mokslininkas, botanikas, istorikas, „riktingas“ žemaitis) 250 metų sukakčiai paminėti. A. Seselskas – labai produktyvus kuriantis žmogus, Kelmės bibliotekoje įamžinęs ir rašytoją Žemaitę. Andrius yra pavyzdys, kad galima dirbti, kurti mažame miestelyje ir būti žinomam visoje valstybėje. Svarbu, ką tu darai, ką kuri, o ne tai, kur gyveni. Puiku, kad minime garsiojo žemaičio metus, kad mūsų dvasioje rusena istorinė atmintis.“

* Neturėdama tikslo komentuoti visos ekspozicijos, Gegužių progimnazijos direktorė atkreipė dėmesį į keletą faktų ir detalių.

Pasak jos, ypač vertingas dailininko darbas, kuriame vaizduojamas mokslininko ir dvasininko biustas, kadangi fotografijų ar kitų vaizdų su J. A. Pabrėža beveik nėra išlikę. Biustas tarsi apsuptas augalų rėmeliu. Po juo pavaizduotas svarbiausias J. A. Pabrėžos botanikos veikalas „Taislius auguminis“. Simboliška ir paprasta! Ir dar atkreipė dėmesį, kad visus šios ekspozicijos kūrinius į visumą jungia gimimo data (1771) ir minėtas augalų rėmelis, tik kiekvieną sykį jo centre – vis kitas J. A. Pabrėžos OFM veiklos aspektas.

„Šie A. Seselsko darbai čia eksponuojami pirmą ir paskutinį kartą, kadangi jie vėliau, kaip privati nuosavybė, pasklis po įstaigas ar bus padovanoti asmenims, susijusiems su Žemaitijos šventuoju savo veikla, darbais, giminystės ryšiais, – kalbėjo mokyklos direktorė A. Barauskienė. – Dailininkas mokyklai padovanojo savo grafikos darbų albumą „Sielos sodai“ ir savo darbais iliustruotų lietuvių rašytojų kūrinių – J. Bilūno „Brisiaus galą“, B. Sruogos „Giesmę apie Gediminą“.

Kas toliau?

Atidus susipažinimas su dailininko A. Seselsko kūrybos darbų parodos „Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai atminti“ turiniu. Dalijimasis išpūdziais prie kavos puodelio. Ir smalsavimas apie kitą dieną (rugsėjo 21-ąją) VU Šiaulių akademijos bibliotekoje pristatomą knygą – Silvėję Uda „A tori Ognėis?“ (Haiku žemaitiška), kuriai įžangą autorė Silvėję Uda (Silvija Barauskienė) parašė dviem kalbomis, lietuvių ir žemaičių, – kad visi suprastų. Ar nebėra termino „žemaičių tarmė“? Nebėra! Žemaičių kalba yra įtraukta į pasaulio kalbų registrą, jai suteiktas kodas. Ji tikrai nebe tarmė, o savarankiška kalba!

„Haiku žemaitiškai „A tori Ognėis?“ – pirmoji Silvijos Udos knyga. Joje apie pusė tūkstančio prozinės poezijos stiliumi parašytų kūrinių, išlaikant XIX a. Japonijoje gimusio haiku žanro ypatybes“ (17 skiemenų trijose eilutėse – 5, 7, 5) – rašoma tos naujos knygos anotacijoje. Pvz.:

Jorgė Pabriežas
Pamokslu prisuodrinta
Kretingos žemė (p. 65).